

УДК 323.2(477)“20”:[94(477):159.953]
DOI 10.69550/3041-1467.7.333199

Роман ТЕРЕЩЕНКО

аспірант кафедри історії України та правознавства, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, вул. Івана Франка, 24, м. Дрогобич, Україна, індекс 82100 (roman.tereshchenko13@gmail.com)

ORCID: 0009-0005-1708-2799

Roman TERESHCHENKO

PhD Student of the Department of Ukrainian History and Law, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 24 Ivan Franko Street, Drohobych, Ukraine, postal code 82100 (roman.tereshchenko13@gmail.com)

Бібліографічний опис статті: Терещенко, Р. (2025). Державна політика пам'яті в Україні: президентський фактор, історичні виклики та еволюція до 2022 року. *Axis Europae*, 7, 180–194. doi: 10.69550/3041-1467.7.333199

Bibliographic Description of the Article: Tereshchenko, R. (2025). Sotsialna polityka polskoho uriadu shchodo pereselentsiv z Ukrainy v period povnomasshtabnoho rosiiskoho vtorhnennia (2022 – 2024) [The social policy of the Polish government towards migrants from Ukraine during the period of the full-scale Russian invasion (2022 – 2024)]. *Axis Europae*, 7, 184–194. doi: 10.69550/3041-1467.7.333199 [in Ukrainian].

**ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ПАМ'ЯТІ В УКРАЇНІ:
ПРЕЗИДЕНТСЬКИЙ ФАКТОР, ІСТОРИЧНІ ВИКЛИКИ
ТА ЕВОЛЮЦІЯ ДО 2022 РОКУ**

Анотація. *Мета дослідження* – проаналізувати етапи та динаміку формування політики національної пам'яті в незалежній Україні, визначаючи ключовий вплив на цей процес діяльності глав держави, змін політичних курсів та визначальних історичних подій. **Методологія дослідження** базується на принципах історизму, системності та компаративістики. Використано історико-генетичний метод для простеження еволюції політики пам'яті; історико-порівняльний – для аналізу політик окремих президентів України; альтернативних підходів до періодизації політики пам'яті, зокрема з досвіду інших держав та ЄС; проблемно-хронологічний метод – для структурування матеріалу за етапами. **Наукова новизна.** Здійснено комплексний аналіз етапів формування національної пам'яті в Україні крізь призму ролі глави держави та релевантних державних інституцій; Особливу увагу приділено порівнянню державної політики пам'яті за різних президентських каденцій та визначено вплив російської агресії на трансформацію консенсусу історичної пам'яті; запропоновано альтернативні, політично нейтральні підходи до формування політики пам'яті. **Висновки.** Доведено, що національна пам'ять України пройшла еволюцію від колоніально пригніченої та регіонально фрагментованої до усвідомлено сконструйованої та консолідуючої. Російська агресія 2014 року стала

переломним моментом, який прискорив процеси деколонізації пам'яті та формування україноцентричного історичного наративу

Ключові слова: національна пам'ять, політика пам'яті, колективна пам'ять, історична ідентичність, Президент України, Інститут національної пам'яті, Україна.

STATE POLICY OF MEMORY IN UKRAINE: PRESIDENTIAL FACTOR, HISTORICAL CHALLENGES AND EVOLUTION UNTIL 2022

Abstract. The purpose of the study is to analyze the stages and dynamics of the formation of national memory policy in independent Ukraine, identifying the key influence of the activities of heads of state, changes in political courses and crucial historical events on this process. **The research methodology** is based on the principles of historicism, systematicity, and comparativism. The historical-genetic method was used to trace the evolution of memory policy; the historical-comparative method was used to analyze the policies of individual presidents of Ukraine; alternative approaches to periodizing memory policy, in particular from the experience of other states and the EU; the problematic-chronological method was used to structure the material by stages. **Scientific novelty.** A comprehensive analysis of the stages of the formation of national memory in Ukraine through the prism of the role of the head of state and relevant state institutions is carried out; special attention is paid to the comparison of state memory policy under different presidential cadences and the impact of Russian aggression on the transformation of the consensus of historical memory is determined; alternative, politically neutral approaches to the formation of memory policy are proposed. **Conclusions.** It is proved that the national memory of Ukraine has evolved from colonially oppressed and regionally fragmented to consciously constructed and consolidating. The Russian aggression of 2014 was a turning point that accelerated the processes of decolonization of memory and the formation of a Ukraine-centered historical narrative.

Keywords: national memory, memory policy, collective memory, historical identity, President of Ukraine, Institute of National Memory, Ukraine.

Постановка проблеми. Повномасштабне вторгнення Росії 2022 року актуалізувало проблему становлення державної політики пам'яті в Україні через гострішу, ніж будь-коли потребу узгодженої наративізації державотворення та спільного бачення національної консолідації. У період від проголошення незалежності у 1991 році до сьогодні Україна потребує формування власної системи історичної пам'яті, суттєво відмінної від радянських та імперських інтерпретацій минулого. Складність цієї проблеми зумовлена кількома ключовими чинниками: Україна успадкувала від СРСР фрагментовану та політизовану систему історичної пам'яті, а регіональні відмінності в історичному досвіді різних частин України створювали додаткові виклики для формування єдиного національного наративу.

Специфікою українського становлення політики пам'яті була і залишається значна політизація цього процесу і суттєва заангажованість глави держави у визначення основного концептуального і інституційного вектору розвитку національної пам'яті. До 2022 року така особливість спричиняла часті коливання між україноцентричною та компромісною парадигмою політики пам'яті.

Особливо гостро питання державної політики пам'яті постало після 2013 – 2014 років, коли Революція Гідності та початок російської агресії змусили українське суспільство кардинально переосмислити своє ставлення до минулого.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження національної пам'яті та політики пам'яті в Україні активно розвивається протягом останніх двох десятиліть, особливо після подій 2014 року. О. Гриценко проаналізував роль Президентів України у реалізації державної політики пам'яті (Гриценко, 2017). Ю. Литвиновська зробила успішну загальну періодизацію політики пам'яті (Литвиновська, 2024). Організаційні, нормативні та концептуальні засади політики пам'яті України щодо сучасної російсько-української війни вдалось дослідити В. Ільницькому та Р. Царику (Ільницький, Царик, 2024a; Ільницький, Царик 2024b; Ільницький, Царик, 2025a; Ільницький, Царик, 2025b). Також активно почала досліджуватись діяльність Українського інституту національної пам'яті щодо збереження пам'яті про сучасну російсько-українську війну (Свійонтик, Терещенко, 2024). Окремі фактичні, історіографічні та філософсько-історичні аспекти порушеного питання вже знаходили своє відображення в монографії А. Киридон (Киридон, 2016), статтях О. Шевель (Shevel, 2016), М. Галіва, Р. Михая, А. Бойчук, Р. Бурдяка, А. Огар (Галів, Михаць, Бойчук, 2021; Haliv, & Ohar, 2021; Haliv, & Sviyontyk, 2023; Галів, Бурдяк, 2025), І. Похиленко (Похиленко, 2023).

Виклад основного матеріалу. У формуванні національної пам'яті України вирішальними є різні чинники: від давніх і новітніх історичних травм і героїчних міфів до сучасних політичних турбуленцій та викликів, таких як інформаційна війна. Від їхньої дії значною мірою залежить консолідація суспільства. Спираючись на ці чинники та використовуючи розмаїті механізми політики пам'яті, українська держава і суспільство пройшли кілька етапів перебудови свого історичного наративу – від постколоніального «націоналізування» історії в 1990-ті до деколонізації пам'яті після 2014 р.

Розглянемо ці етапи детальніше. Формальний процес становлення політики пам'яті доцільно періодизувати, починаючи від 2005 року, втім, генезу національної пам'яті можна відстежити ще з часів Української Народної Республіки як першої модерної маніфестації української державності.

З початком Української революції 1917 – 1921 років, коли була проголошена незалежність Української Народної Республіки, українці вперше за багато століть отримали шанс на власну державу. («Народе України. Твоєю силою, волею, словом стала на Землі українській вільна Народня Республіка. Справдилась колишня давня мрія батьків твоїх» – такими були перші рядки четвертого Універсалу, яким проголошувалась незалежність Української Народної Республіки) (Універсал, 1918). Хоча ця незалежність виявилася недовговічною і завершилася поразкою, пам'ять про ті події не зникла – вона зберігалася у родинах, у творах інтелігенції, особливо на Заході України та в діаспорі. За радянських часів цю пам'ять намагалися стерти або перекрутити: офіційно вшановували лише радянських героїв, замовчували Голодомор, діяльність УПА та інші важливі для українців теми (Інформаційні матеріали до вшанування пам'яті жертв Голодомору, 2022). Внаслідок цього на момент проголошення незалежності у 1991 році українське суспільство мало розірвану історичну пам'ять, і справжню національну історію довелося фактично відроджувати з нуля.

Вже у 1990-х роках розпочалося активне повернення до власної історії: наприклад, повертали національні символи (у 1990 році вперше в багатьох містах піднято жовто-блакитний прапор), з'явилися нові пам'ятники (14 жовтня 1990 року у селі Старий

Угринів був встановлений пам'ятник Степану Бандері, який, щоправда, був згодом знищений) (Призабутий Старий Угринів, 2023). Однак політика пам'яті залишалася полем боротьби різних поглядів: одні прагнули будувати нову ідентичність на основі українських цінностей, інші відстоювали радянські традиції (таку поляризацію можна простежити навіть у частинах стенограми засідання Верховної Ради УРСР перед проголошенням незалежності України) (Стенограма пленарного засідання, 1991). Тим не менш, навіть попри ці коливання, поступово в суспільстві укріплювалася власна національна пам'ять, що стала одним із наріжних каменів сучасної української ідентичності.

Однак, враховуючи кількість важелів впливу та повноважень, передбачених українським законодавством (зокрема, право видавати укази, розпорядження, а також ініціювати закони) (Конституція України, 1996), саме глава держави справляв найсуттєвіший вплив на формування національної пам'яті. Ідеологічна боротьба за все ще поляризований електорат ще більше штовхала кожного нового Президента суттєво міняти підхід до політики пам'яті.

Важливим етапом у формуванні національної пам'яті стали роки після Помаранчевої революції, коли під впливом трансформації запитів суспільства питання історичної політики стало одним із головних пріоритетів державної політики. Президент В. Ющенко розгорнув активну історичну політику, намагаючись сформувати загальнонаціональний канон пам'яті на основі української національно-демократичної традиції. Основні напрямки його політики пам'яті: вшанування жертв тоталітарних режимів (передусім Голодомору), героїзація визвольного руху та утвердження української ідентичності через історичні символи. 2006 року з ініціативи В. Ющенка парламент прийняв закон, що визнав Голодомор геноцидом українського народу (Закон України, 2006) і яким було запроваджено кримінальну відповідальність за публічне заперечення Голодомору, хоч реального правового механізму притягнення до такої відповідальності так і не було встановлено. В столиці відкрився Меморіал пам'яті жертв Голодомору (2008), а кожного листопада проводилися масштабні жалобні заходи. Ющенко також прагнув реабілітувати учасників ОУН-УПА: він присвоїв звання Героя України Роману Шухевичу (Указ Президента, 2006) та Степану Бандері (Указ Президента, 2010), ініціював законопроекти про визнання УПА воюючою стороною у Другій світовій. Було офіційно відзначено 65-ту річницю УПА в 2007 р. на державному рівні. Для системного підходу у 2006 році був створений Український інститут національної пам'яті (УІНП). До його основних завдань Інституту входили: посилення уваги суспільства до власної історії, поширення об'єктивної інформації про неї в Україні та світі; реалізація державної політики та координація діяльності у сфері відновлення та збереження національної пам'яті Українського народу; забезпечення всебічного вивчення етапів боротьби за відновлення державності України у XX ст., історичного минулого Українського народу, в тому числі усіх форм репресій; здійснення комплексу заходів з увічнення пам'яті жертв голодоморів та політичних репресій, учасників національно-визвольної боротьби (Постанова КМУ, 2006).

Крім того вийшла серія науково-популярних видань з історії України, вперше опубліковано архівні збірники документів КГБ про репресії та визвольний рух (Указ Президента, 2009). Одночасно Ющенко намагався інтегрувати різні регіональні підходи до пам'яті: у 2005 р. він виступив з ідеєю примирення ветеранів Червоної армії і УПА (спільний парад до 60-річчя Перемоги), закликаючи «єднатися у спільній молитві за загиблими незалежно від таборів» (Ющенко закликає ветеранів до примирення, 2006).

Хоча ця ініціатива не знайшла одностайної підтримки, вона засвідчила намагання сформувати інклюзивну пам'ять, де є місце різним сторінкам минулого. Проте тогочасна політика пам'яті наштовхнулася на опір політичних опонентів та частини суспільства. Деякі рішення Ющенка (нагородження Бандери) були скасовані судами вже після завершення його каденції (Суд скасував указ про присвоєння Степану Бандері звання Героя України, 2011). У підсумку, попри започаткування важливих змін, єдиний національний наратив до 2010 р. так і не був повністю встановлений – пам'ять залишалася полем ідеологічної боротьби.

З приходом до влади Віктора Януковича у 2010 році політика пам'яті суттєво змінилася: влада відійшла від курсу національного відродження й повернула до публічного простору вибірково радянські теми. У цей період зменшилася увага до пам'яті жертв тоталітарних режимів, зникла з офіційного дискурсу тема ОУН-УПА, а визначення Голодомору як геноциду було поставлене під сумнів самим президентом (Янукович: Голодомор несправедливо визнавати геноцидом українців, 2010). Державні установи, що займалися питаннями пам'яті, зокрема Український інститут національної пам'яті, фактично втратили свій вплив про що свідчить Постанова КМУ «Про утворення Українського інституту національної пам'яті» від 12.01.2011 як науково-дослідної бюджетної установи при Кабінеті Міністрів України, яка втратила практично всі попередні повноваження і тепер повинна була займатись науковим та аналітичним забезпеченням формування державної політики з питань національної пам'яті, та вивчення трагічних подій в історії народів України та участь у заходах з увічнення пам'яті їх жертв (Постанова КМУ, 2011).

Такі кроки, разом з відмовою від євроінтеграційного курсу, викликали гостру реакцію у суспільстві, що зрештою вибухнуло у 2013–2014 роках Революцією Гідності та початком війни з Росією.

Революція Гідності та початок війни з Росією ознаменували новий етап генези політики пам'яті: активне утвердження україноцентричного історичного наративу на загальнодержавному рівні. Президент Петро Порошенко (2014 –2019) продовжив і посилив лінію Ющенка на відновлення національної пам'яті, але вже в умовах відкритої агресії, що додало цій політиці оборонного змісту. Державна стратегія пам'яті стала частиною ширшої доктрини національної безпеки, покликаної зміцнити єдність нації перед лицем ворога. Як відзначають дослідники, з 2014 р. державна політика пам'яті в Україні характеризується радикальною декомунізацією, популяризацією раніше замовчуваних сторінок історії та розвитком національної культури пам'яті – у тому числі в контексті інформаційної війни з РФ (Литвиновська, 2014, с.100). Крім того був ліквідований Український інститут національної пам'яті як науково-дослідна установа, створена Януковичем і був утворений Український інститут національної пам'яті як центральний орган виконавчої влади з реалізації державної політики у сфері відновлення та збереження національної пам'яті, тобто УІНП яким ми його знаємо зараз (Постанова ВРУ, 2014). Саме в перші роки діяльності УІНП як центрального органу виконавчої влади зроблено вагомі кроки у справі увічнення пам'яті українських захисників, які загинули внаслідок російської агресії, починаючи з 2014 р. Так, для прикладу було перейменовано п'ять населених пунктів на честь їхніх уродженців-військовослужбовців, які загинули під час несення служби в зоні Антитерористичної операції на Сході України (Свйонтик, Терещенко, 2024, с. 20).

У квітні 2015 р. Верховна Рада ухвалила пакет законів про декомунізацію, які започаткували кардинальну «чистку» публічного простору від символів тоталітаризму.

За цими законами було заборонено пропаганду комуністичного та нацистського режимів, відкрито архіви радянських репресивних органів, визначено правовий статус борців за незалежність ХХ ст. (в т. ч. воїнів УПА) та перейменовано близько 50 тисяч топонімів по всій Україні (Верховна Рада України прийняла пакет законів про декомунізацію, 2015). Протягом 2015 – 2016 рр. демонтовано сотні пам'ятників Леніну та іншим радянським діячам (так званий «ленінопад»), що змінило символічний ландшафт країни, особливо в центральних та східних областях. Одночасно відбулося переосмислення Другої світової війни: Україна офіційно відмовилася від терміну «Велика Вітчизняна війна» (Закон України, 2015), натомість запровадила європейську модель вшанування 8 травня як Дня пам'яті та примирення, а 9 травня залишила Днем перемоги над нацизмом, але без радянської риторики та символіки (Указ Президента № 169, 2015). Символ червоного маку як знак пам'яті жертв війни замінив собою гвардійську стрічку. Таким чином, наратив про Другу світову був інтегрований у національну пам'ять: народ України представлений не лише жертвою (як у випадку з Голодомором), а й рівноправним учасником антинацистської коаліції, чиї прагнення свободи були придушені після 1945-го встановленням окупаційного комуністичного режиму.

Ще одним новим акцентом стали події новітньої історії – Майдан і війна. У календарі з'явилися нові пам'ятні дати: 20 лютого – День Героїв Небесної Сотні (Указ Президента, №69, 2015), 14 березня – День українського добровольця (Постанова ВРУ, 2017). По всій країні відкривалися меморіали та стели на честь загиблих воїнів АТО/ООС. Пам'ять про ці події залишалась живою, але її вже було інституціалізовано: держава бере під опіку родини загиблих, підтримує музеєфікацію Майдану (створення Музею Революції Гідності), сприяє виданню книг та зйомкам фільмів про ці події (Указ Президента №138, 2016).

Відбулося і зміцнення міжнародного виміру пам'яті. Україна активно впроваджувала у зовнішню політику питання історичної пам'яті: домагалася визнання Голодомору геноцидом іншими країнами (Президент закликав визнати Голодомор геноцидом українців, 2015), брала участь у регіональних ініціативах примирення (наприклад, українсько-польський форум істориків для обговорення складних питань, хоча це й не убезпечило від загострення навколо Волинської трагедії у 2016 – 2017 рр.) (Україна та Польща створили форум діалогу істориків, 2015). Політика пам'яті стала сферою, через яку Україна декларувала свою приналежність до європейської цивілізації (засудження нацизму і комунізму як спільного тоталітарного спадку) і одночасно відмежування від радянського спадку.

Після виборів 2019 року новий Президент Володимир Зеленський спочатку дистанціювався від «геройко-історичної» риторики свого попередника. Це дало підстави очікувати змін у політиці пам'яті – чи то повернення до більш нейтрального підходу, чи пошуку компромісу у чутливих питаннях. Перші кроки Зеленського справді відзначалися стриманістю в оцінках минулого: він уникав наголосу на контрверсійних постатях (як-от Бандера), волюючи говорити про об'єднавчі теми (Зеленський: Бандера – герой для якогось відсотка українців, 2019). Наприклад, до 75-ї річниці закінчення війни в Європі у травні 2020 року на зустрічі з Прем'єр-Міністром Ізраїлю Беньяміном Нетаньяху Президент зазначив, що «твоя національність, релігія, вік, стать, місце народження втрачають значення, коли є добре серце, що рухає тобою, і тотальне зло, якому ти протистоїш» (Володимир Зеленський розповів історію, 2020). Цей меседж був розрахований на широку аудиторію і намагався подолати традиційний розкол. Таким чином, Зеленський спробував зробити пам'ять про війну більш інклюзивною,

без радянського пафосу, але й без акценту на ОУН-УПА (який був подразливим для частини суспільства).

Щодо державної політики пам'яті, то за період 2019 перші два місяці 2022 не сталося радикальних змін курсу, окресленого після Майдану. Законодавчі напрацювання попередників (декомунізація) залишилися в силі – жодних ревізій чи повернення радянських назв не відбулося. Більше того у 2021 р. було продовжено дерусифікацію гуманітарної сфери, а саме набули чинності окремі норми закону «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (Закон про мову в 2021 році, 2021). УІНП під керівництвом нового голови Антона Дробовича перейшов до політики примирення пам'ятей: акцентувалося на тому, що історія має об'єднувати, а не роз'єднувати громадян. Наприклад, Інститут провів кампанії про внесок різних етносів у розбудову України, висвітлював історію не лише героїв війни, а й мирних досягнень (наука, культура), започаткував проекти усної історії, орієнтовані на діалог поколінь (Антон Дробович, 2020). Щодо відзначення чутливих дат, то у 2019 р. був запроваджений День пам'яті захисників України які загинули в боротьбі за незалежність, суверенітет і територіальну цілісність України, який відзначати щорічно 29 серпня (Указ Президента № 621, 2019).

Українські реалії і особливості демократії, яка розвивалась, призвели до тісного зв'язку між образом Президента і основними наративами політики пам'яті за його каденції. Це призвело до певної стихійності та впливу політичної кон'юнктури у становленні національної пам'яті. Очевидно, інституціоналізація політики пам'яті, її політична нейтральність, незалежність від персони Президента, а закоріненість в самоусвідомленні народу сприятиме більшій сталості національної пам'яті. Проте, слід зазначити, що залежність політики пам'яті від глави держави властива не лише Україні: Франція, найближча за формою державного правління до України, теж характеризується схожими тенденціями. Наприклад, Президент Еммануель Макрон активно переосмислює національну пам'ять, виступаючи як голос колективної історичної рефлексії – «моральний арбітр» суспільної пам'яті. Еммануель Макрон «підніс колоніальну політику пам'яті як ключовий майданчик для демонстрації цінностей розриву та примирення» (Hassett, 2023, p. 32). За дорученням Макрона були створені історичні комісії для визнання злочинів Франції в Алжирі, Руанді та Камеруні. Метою цієї стратегії стала уніфікація наративів нації, «побудова загальної підстави» на основі спільної пам'яті (Chabal, Behrent, 2022, p. 2).

Водночас, має сенс шукати альтернативний підхід до періодизації. Хоча часовими рамками дослідження є період до 2022 року, до прикладу, політика Володимира Зеленського, починаючи з повномасштабного вторгнення, суттєво змінилась і прив'язка до конкретних Президентів стала складнішою. Тому запропоновані наступні етапи політики пам'яті в Україні:

1991 – 2004 р. – пошук балансу між національним становленням і радянськими реліктами. Ухвалення Конституції 1996 року закріпило принцип культурного плюралізму, що обумовило конкуренцію між різними моделями пам'яті. Відсутність чіткої стратегії призводила до суперечностей у трактуванні ключових подій, зокрема діяльності ОУН-УПА.

2005 – 2010 рр. – активізація меморіальної політики. Визнання Голодомору актом геноциду 2006 року та створення УІНП стали важливими віхами для подолання колективної амнезії. Проте регіональні розбіжності у сприйнятті минулого залишалися значними, що проявлялося у протистоянні щодо оцінки ролі Степана Бандери.

2010 – 2013 рр. – регрес у політиці пам'яті, спроби компромісів і повернення до радянських наративів.

2014 – 2022 рр. – радикальна трансформація під впливом Революції Гідності та російської агресії. Декомунізаційні закони 2015 року ініціювали масштабне переосмислення радянської спадщини, а війна на Сході актуалізувала тему опору як основи національної ідентичності. Цей період також позначився інтенсивним використанням цифрових технологій для документування воєнних злочинів.

Після цих етапів почалась інституалізація пам'яті про російсько-українську війну. Паралельно відбувається інтеграція українського меморіального дискурсу в європейський контекст.

На порозі повномасштабних випробувань 2022 р. Україна підійшла із уже сформованим базисом національної пам'яті, що став важливим ресурсом стійкості. Історична пам'ять перетворилася на чинник національної безпеки, який згуртовує суспільство перед зовнішніми загрозами (Zhurzhenko, 2022). Втім, процес її формування не можна вважати завершеним: зберігаються певні регіональні та світоглядні відмінності, тривають дискусії довкола окремих постатей і подій. Попереду – інтеграція досвіду новітньої війни та подвигів сьогодення в історичний канон, осмислення складних сторінок минулого у діалозі як всередині країни, так і з сусідами (подолання «війн пам'яті» з Польщею, діалог з кримськотатарським народом щодо їх трагедій тощо). Але вже очевидно, що національна пам'ять в Україні поступово стала цілісною, ототожнилася з наративом про віковічне прагнення волі та власної державності. Як державна категорія, вона набуває дедалі більшого значення: «національна пам'ять виступає державотворчою категорією», резюмують дослідники УІНП (Ганжуров, 2015).

Висновки. Проаналізувавши етапи формування національної пам'яті в Україні, можна зробити ряд узагальнень. По-перше, українська колективна пам'ять часів Незалежності пройшла шлях від підданої радянському впливу та фрагментованої до усвідомлено сконструйованої та об'єднавчої. По-друге, формування цього наративу відбулося значною мірою у зв'язку з цілеспрямованою державною політикою глав держави – через, зокрема, законодавчі акти, публічні дії та комеморативні практики, що закріпили нові смисли. По-третє, український досвід демонструє, що національна пам'ять формується хвилеподібно, залежно від політичної кон'юнктури та зовнішнього тиску. Кожна зміна влади могла змінювати акценти пам'яті, але в підсумку за тридцять років поступово викристалізувалося ядро консенсусних цінностей: шанування боротьби за незалежність, визнання трагедій як частини історії, відмова від глорифікації тоталітаризму. Критично вплинув на цей процес чинник російської агресії, який фактично «прискорив історію», змусивши українців чіткіше окреслити межу між «своєю» пам'яттю та нав'язаними ззовні імперськими міфами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Антон Дробович: «Культ перемоги сам по собі – це якийсь нонсенс». (2020). URL:https://lb.ua/culture/2020/05/07/457032_anton_drobovich_kult_peremogi.html

Верховна Рада України прийняла пакет законів про декомунізацію. (2015). *Український інститут національної пам'яті*. URL: <https://old.uinp.gov.ua/news/verkhovna-rada-ukraini-priinyala-paket-zakoniv-pro-dekomunizatsiyu>

Володимир Зеленський розповів історію своєї родини під час спільного виступу з Прем'єр-міністром Ізраїлю Біньяміном Нетаньягу. (2020). *Офіційне інтернет-представництво Президента України*. URL: <https://www.president.gov.ua/news/volodimir-zelenskij-rozpoviv-istoriyu-svoyeyi-rodini-pid-cha-59437>

Галів, М., Бурдяк, Р. (2025). Путін і Гітлер: порівняльні конструкції в українському медійному дискурсі (2014 – 2025). *Axis Europae*, 6, 108–130. DOI: 10.69550/3041-1467.6.326256

Галів М., Мухачь Р., Бойчук А. (2021). Політика пам'яті щодо радянських репресій у Дрогобичі (1991 – 2020 рр.): за матеріалами періодичних видань. *Проблеми гуманітарних наук. Серія Історія*, 8/50, 334–363.

Ганжуров, Ю. (2015). До питання актуалізації концептів національної пам'яті. *Український інститут національної пам'яті*. URL: <https://old.uinp.gov.ua/publication/do-pitannya-aktualizatsii-kontseptiv-natsionalnoi-pam-yati>

Гриценко О. (2017). *Президенти і пам'ять. Політика пам'яті президентів України (1994 – 2014): підтримка, послання, реалізація, результати*. Київ: «К.І.С.».

Конституція України. (1996). *Конституція України від 28 червня 1996 р.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>

Закон про мову в 2021 році. Від 16 січня обслуговування українською та іспити для чиновників. (2021). *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/movny-zakon-sfera-obsluhovuvannia-derzhavna-mova/31044007.html>

Закон України. (2006). *Закон України «Про Голодомор 1932 – 1933 років в Україні» (від 28 листопада 2006 р. № 50, ст. 504)*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/376-16#Text>

Закон України. (2015). *Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» щодо посилення соціального захисту учасників антитерористичної операції, учасників Революції Гідності та членів сімей загиблих таких осіб» (від 14 травня 2015 р. № 2203-VIII)*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2203-19>

Зеленський: Бандера – герой для якогось відсотка українців. (2019). *Українська правда*. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2019/04/18/7212583/>

Киридон, А. (2016). *Гетеротопії пам'яті. Теоретико-методологічні проблеми студій пам'яті*. Київ: Ніка-Центр.

Литвиновська Ю. (2024). Етапи реалізації політики пам'яті в Україні (1991–2023 рр.). *Консенсус*, 1, 91–104. DOI: 10.31110/consensus.

Ільницький В., Царик Р. (2024a). Матеріально-культурні аспекти увічнення пам'яті українських захисників і захисниць під час російсько-української війни (2014 – 2024). *Вісник Черкаського університету. Серія: історичні науки*, 2, 105–116.

Ільницький В., Царик Р. (2024b). Пізнавально-інформаційні та виховні заходи щодо ушанування пам'яті учасників і жертв російсько-української війни (2014 – 2024). *Актуальні питання гуманітарних наук*, 81 (2), 4–13.

Ільницький, В., Царик, Р. (2025a). Формування історико-меморіального наративу сучасної російсько-української війни. *Українські історичні студії*, 17(59), 212–223.

Ільницький, В., Царик, Р. (2025b). Організаційні, нормативні та концептуальні засади політики пам'яті України щодо сучасної російсько-української війни. *Axis Europae*, 6, 197–213. DOI: 10.69550/3041-1467.6.326258

Інформаційні матеріали до вшанування пам'яті жертв Голодомору – геноциду Українського народу – 2022. (2022). URL: <https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/zhurnalistam/informaciyni-materialy-do-vshanuvannya-pamyati-zhertv-golodomoru-genocydu-ukrayinskogo-narodu-2022>

Призабутий Старий Угринів. (2023) URL: <https://localhistory.org.ua/texts/reportazhi/prizabutii-starii-ugriniv/>

Постанова ВРУ. (2017). *Постанова ВРУ «Про встановлення Дня українського добровольця»* (від 17 січня 2017 р. № 1822-VIII). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1822-VIII>

Постанова КМУ. (2006). *Постанова КМУ «Про утворення Українського інституту національної пам'яті»* (від 31 травня 2006 р. № 764). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/764-2006-%D0%BF>

Постанова КМУ. (2011). *Постанова КМУ «Про утворення Українського інституту національної пам'яті»* (від 12 січня 2011 р. № 8). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/8-2011-%D0%BF>

Постанова КМУ. (2014). *Постанова Кабінету Міністрів України «Питання Українського інституту національної пам'яті»* (від 9 липня 2014 р. № 292). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/292-2014-%D0%BF>

Похиленко, І. С. (2023). Тенденції актуалізації історичної пам'яті в контексті сучасної російсько-української війни. *Розумовські зустрічі: збірник наукових праць*, 10, 77–85.

Президент закликав визнати Голодомор геноцидом українців. Український інститут національної пам'яті. (2015). URL: <https://old.uinp.gov.ua/news/prezident-zaklikav-viznati-golodomor-genotsidom-ukraintsv>

Свйонтик, О., Терещенко, Р. (2024). Діяльність Українського інституту національної пам'яті щодо збереження пам'яті про сучасну російсько-українську війну у 2014 – 2021 роках. *Новітня доба*, 12, 18–32. DOI: 10.33402/nd.2024-12-18-32.

Стенограма пленарного засідання. (1991). *Стенограма пленарного засідання Верховної Ради Української РСР* (від 24 серпня 1991 року). URL: <https://www.rada.gov.ua/meeting/stenogr/show/4595.html>

Суд скасував указ про присвоєння Степану Бандері звання Героя України. (2011). *BBC News Україна*. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/news/2011/01/110112_bandera_court_ob

Україна та Польща створили форум діалогу істориків. (2015). *Європейська правда*. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2015/11/5/7040357>

Указ Президента. (2006). *Указ Президента України «Про присвоєння Ю. Шухевичу звання Герой України»* (від 19 серпня 2006 р. № 703/2009). URL: <https://www.president.gov.ua/documents/7032006-4723>

Указ Президента. (2009). *Указ Президента України «Про розсекречення, оприлюднення та вивчення архівних документів, пов'язаних з українським визвольним рухом, політичними репресіями та голодоморами в Україні»* (від 23 січня 2009 р. № 37/2009). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/37/2009#Text>

Указ Президента. (2010). *Указ Президента України «Про присвоєння С. Бандері звання Герой України»* (від 20 січня 2010 р. № 46/2010). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/46/2010>

Указ Президента № 169. (2015). *Указ Президента України «Про заходи з відзначення у 2015 році 70-ї річниці Перемоги над нацизмом у Європі та 70-ї річниці*

завершення Другої світової війни» (від 24 березня 2015 р. № 169/2015). URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1692015-18657>

Указ Президента № 69. (2015). Указ Президента України «Про вшанування подвигу учасників Революції гідності та увічнення пам'яті Героїв Небесної Сотні» (від 11 лютого 2015 р. № 69/2015). URL: <https://www.president.gov.ua/documents/692015-1846>

Указ Президента. (2016). Указ Президента України «Про надання державному закладу «Меморіальний комплекс Героїв Небесної Сотні – Музей Революції гідності» статусу національного» (від 12 квітня 2016 р. № 138/2016). URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1382016-19905>

Указ Президента. (2019). Указ Президента України «Про День пам'яті захисників України, які загинули в боротьбі за незалежність, суверенітет і територіальну цілісність України» (від 23 серпня 2019 р. № 621/2019). URL: <https://www.president.gov.ua/documents/6212019-29269>

Універсал. (1918). Універсал Української Центральної Ради (IV). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/n0001300-18>

Shevel, O. (2016). The Battle for Historical Memory in Postrevolutionary Ukraine. *Current History*, 115(783), 258–263.

Ющенко закликає ветеранів до примирення. (2006). URL: <https://www.holosameryky.com/a/a-49-2006-05-08-voa786814457/218255.htm>

Янукович: Голодомор несправедливо визнавати геноцидом українців. (2010). *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/2025786.html>

Chabal, É., Behrent, M. (2022). Between neo-liberalism and the nation: France's political landscape in 2022. *Modern and Contemporary France*, 30(4), 1–17.

Haliv, M., Ohar, A. (2021). Transformations of culture/memory policy in modern Ukraine. *Skhidnoieuropeyskyi Istorychnyi Visnyk – East European Historical Bulletin*, 19, 250–256. DOI: 10.24919/2519-058X.19.233819

Haliv, M., Sviontyk, O. (2023). Ukrainian historians on “historiographic front” of the Russian-Ukrainian war. *Skhidnoieuropeyskyi Istorychnyi Visnyk – East European Historical Bulletin*, 28, 263–269. DOI: 10.24919/2519-058X.28.287563

Hassett, D. (2023). Rupture and reconciliation: The neoliberal logics of Emmanuel Macron's colonial memory policies. *Modern and Contemporary France*, 32(2), 31–53.

Zhurzhenko T. (2022). War and Memory in the Post-Soviet Space: Arming without Borders? *Körber-Stiftung*. URL: <https://koerber-stiftung.de/en/projects/ukraine-beyond/krieg-und-erinnerung-im-postsowjetischen-raum-bewaffnung-ohne-grenzen/>

REFERENCES

Anton Drobovych: «Kult peremohy sam po sobi – tse yakys nonsens». (2020). [Anton Drobovych: “The cult of victory in itself is some kind of nonsense”]. URL: https://lb.ua/culture/2020/05/07/457032_anton_drobovich_kult_peremogi.html [in Ukrainian].

Verkhovna Rada Ukrainy pryiniiala paket zakoniv pro dekomunizatsiiu. (2015). [The Verkhovna Rada of Ukraine adopted a package of laws on decommunization]. (2015). *Ukrainskyi instytut natsionalnoi pam'iaty*. URL: <https://old.uinp.gov.ua/news/verkhovna-rada-ukraini-priinyala-paket-zakoniv-pro-dekomunizatsiyu> [in Ukrainian].

Volodymyr Zelenskyi rozpoviv istoriiu svoiei rodyny pid chas spilnoho vystupu z Premier ministrom Izrailiu Biniaminom Netanyahu. (2020) [Volodymyr Zelensky told the story of his family during a joint speech with Israeli Prime Minister Benjamin Netanyahu].

Ofitsiine internet predstavnytstvo Prezidenta Ukrainy. URL: <https://www.president.gov.ua/news/volodimir-zelenskij-rozpoviv-istoriyu-svoyeyi-rodini-pid-cha-59437> [in Ukrainian].

Haliv, M., & Burdiak, R. (2025). Putin i Hitler: porivnialni konstruksii v ukrainskomu mediinomu dyskursi (2014 – 2025) [Putin and Hitler: Comparative Constructions in Ukrainian Media Discourse (2014 – 2025)]. *Axis Europae*, 6, 108–130. DOI: 10.69550/3041-1467.6.326256 [in Ukrainian].

Haliv, M., Mykhats, R., & Boichuk, A. (2021). Polityka pamiaty shchodo radianskykh represii u Drohobychi (1991 – 2020 rr.): za materialamy periodychnykh vydan [The Politics of Memory Regarding Soviet Repressions in Drohobych (1991 – 2020): Based on Materials from Periodicals]. *Problemy humanitarnykh nauk. Seriya Istoriia*, 8/50, 334 – 363. [in Ukrainian].

Hanzhurov, Y. (2015). Do pytannia aktualizatsii kontseptiv natsionalnoi pamiaty. [On the issue of updating the concepts of national memory]. *Ukrainskyi instytut natsionalnoi pamiaty*. URL: <https://old.uinp.gov.ua/publication/do-pytannya-aktualizatsii-kontseptiv-natsionalnoi-pam-yati> [in Ukrainian].

Hrytsenko, O. (2017). *Prezydenty i pamiat. Polityka pamiaty prezidentiv Ukrainy (1994 – 2014): pidgruntia, poslannia, realizatsiia, rezultaty* [Presidents and Memory. The Policy of Memory of the Presidents of Ukraine (1994 – 2014): Background, Message, Implementation, Results]. Kyiv: «K.I.S.». [in Ukrainian].

Konstytutsiia Ukrainy. (1996). [Constitution of Ukraine]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> [in Ukrainian].

Zakon pro movu v 2021 rotsi. Vid 16 sichnia obsluhovuvannia ukrainskoiu ta ispyt dlia chynovnykiv. (2021). [Law on Language in 2021. From January 16, service in Ukrainian and exams for officials]. *Radio Svoboda*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/movny-zakon-sfera-obsluhovuvannia-derzhavna-mova/31044007.html> [in Ukrainian].

Zakon Ukrainy. (2006). *Zakon Ukrainy «Pro Holodomor 1932 – 1933 rokiv v Ukraini»* [Law of Ukraine “On the Holodomor of 1932 – 1933 in Ukraine”]. (vid 28 lystopada 2006 r. № 50, st. 504). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/376-16#Text> [in Ukrainian].

Zakon Ukrainy. (2015). *Zakon Ukrainy «Pro vnesennia zmin do Zakonu Ukrainy «Pro status veteraniv viiny, hrantii yikh sotsialnoho zakhystu» shchodo posylennia sotsialnoho zakhystu uchasnykiv antyterorystychnoi operatsii, uchasnykiv Revoliutsii Hidnosti ta chleniv simei zahyblykh takykh osib»* [Law of Ukraine “On Amendments to the Law of Ukraine ‘On the Status of War Veterans, Guarantees of Their Social Protection’ regarding the strengthening of social protection for participants of the anti-terrorist operation, participants of the Revolution of Dignity and family members of such deceased persons”]. (vid 14 travnia 2015 r. № 2203-VIII). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2203-19> [in Ukrainian].

Zelenskyi: Bandera – heroi dlia yakoho vidcotka ukraintsiv. (2019). [Zelensky: Bandera is a hero for a certain percentage of Ukrainians]. *Ukrainska pravda*. Retrieved from <https://www.pravda.com.ua/news/2019/04/18/7212583/> [in Ukrainian].

Kyrydon, A. (2016). *Heterotopii pamiaty. Teoretyko-metodolohichni problemy studii pamiaty* [Heterotopias of memory. Theoretical and methodological problems of memory studies]. Kyiv: Nika-Tsentr. [in Ukrainian].

Lytvynovska, Y. (2024). Etapy realizatsii polityky pamiaty v Ukraini (1991 – 2023 rr.) [Stages of implementation of memory policy in Ukraine (1991 – 2023)]. *Konsensus*, 1, 91–104. DOI: 10.31110/consensus. [in Ukrainian].

Ilnytskyi, V., & Tsaryk, R. (2024a). Materialno-kulturni aspekty uvichnennia pamiaty ukrainskykh zakhysnykiv i zakhysnyts pid chas rosiisko-ukrainskoi viiny (2014

– 2024) [Material-cultural aspects of commemorating the memory of the Ukrainian defenders during the russo-ukrainian war (2014 – 2024)]. *Visnyk Cherkaskoho universytetu. Seriya istorychni nauky*, 2, 105–116. [in Ukrainian].

Ilnytskyi, V., & Tsaryk, R. (2024b). Piznavalno-informatsiini ta vykhovni zakhody shchodo ushanuvannia pamiati uchashnykiv i zhertv rosiisko-ukrainskoi viiny (2014 – 2024) [Cognitive, informational and educational measures to honor the memory of participants and victims of the Russian-Ukrainian war (2014 – 2024)]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*, 81 (2), 4–13. [in Ukrainian].

Ilnytskyi, V., & Tsaryk, R. (2025a). Formuvannia istoriko-memorialnoho naratyvu suchasnoi rosiisko-ukrainskoi viiny [Formation of the historical-memorial narrative of the modern russian-ukrainian war]. *Ukrainski istorychni studii – Ukrainian Historical Studies*, 17(59), 212–223. [in Ukrainian].

Ilnytskyi, V. & Tsaryk, R. (2025b). Orhanizatsiini, normatyvni ta kontseptualni zasady polityky pamiati ukrainy shchodo suchasnoi rosiisko-ukrainskoi viiny [Organizational, normative, and conceptual foundations of Ukraine’s memory policy regarding the ongoing russian-ukrainian war]. *Axis Europae*, 6, 197–213. DOI: 10.69550/3041-1467.6.326258 [in Ukrainian].

Informatsiini materialy do vshanuvannia pamiati zhertv Holodomoru – henotsydu Ukrainskoho narodu – 2022. (2022). [Informational materials for commemorating the victims of the Holodomor - genocide of the Ukrainian people – 2022. URL: <https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/zhurnalistam/informaciyni-materialy-do-vshanuvannya-pamyati-zhertv-golodomoru-genocydu-ukrayinskogo-narodu-2022> [in Ukrainian].

Pryzabutyi Staryi Uhryniv. (2023). [The half-forgotten Staryi Uhryniv]. URL: <https://localhistory.org.ua/texts/reportazhi/prizabutii-starii-ugryniv/> [in Ukrainian].

Postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy. (2017). *Postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy «Pro vstanovlennia Dnia ukrainskoho dobrovoltsia»* [Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine “On the establishment of the Day of the Ukrainian Volunteer”]. No. 1822-VIII. Verkhovna Rada Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1822-VIII> [in Ukrainian].

Postanova KМУ. (2006). *Postanova KМУ «Pro utvorennia Ukrainskoho instytutu natsionalnoi pamiati»* [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine “On the establishment of the Ukrainian Institute of National Remembrance”] (vid 31 travnia 2006 r. № 764). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/764-2006-%D0%BF> [in Ukrainian].

Postanova KМУ. (2011). *Postanova KМУ «Pro utvorennia Ukrainskoho instytutu natsionalnoi pamiati»* [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine “On the establishment of the Ukrainian Institute of National Remembrance”] (vid 12 sichenia 2011 r. № 8). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/8-2011-%D0%BF> [in Ukrainian].

Postanova KМУ. (2014). *Postanova KМУ «Pytannia Ukrainskoho instytutu natsionalnoi pamiati»* [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine “Issues of the Ukrainian Institute of National Remembrance”] (vid 9 lypnia 2014 r. № 292). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/292-2014-%D0%BF> [in Ukrainian].

Pokhilenko, I. S. (2023). Tendentsii aktualizatsii istorychnoi pamiati v konteksti suchasnoi rosiisko-ukrainskoi viiny [Trends in the actualization of historical memory in the context of the modern Russian-Ukrainian war]. *Rozumovski zustrichi: zbirnyk naukovykh prats*, 10, 77–85. [in Ukrainian]

Prezydent zaklykav vyznaty Holodomor henotsydom ukrainsiv. (2015). [The President called for the recognition of the Holodomor as a genocide of Ukrainians]. *Ukrainskyi*

instytut natsionalnoi pamiati. URL: <https://old.uinp.gov.ua/news/prezident-zaklikav-viznati-golodomor-genotsidom-ukraintsiv> [in Ukrainian].

Sviontyk, O., & Tereshchenko, R. (2024). Diialnist Ukrainskoho instytutu natsionalnoi pamiati shchodo zberezhenia pamiati pro suchasnu rosiisko-ukrainsku viinu u 2014 – 2021 rokakh [The activities of the Ukrainian Institute of National Remembrance on preserving the memory of the modern Russian-Ukrainian war in 2014 – 2021]. *Novitnia doba*, 12, 18–32. DOI: 10.33402/nd.2024-12-18-32.

Stenohrama plenarnoho zasidannia Verkhovnoi Rady Ukrainiskoi RSR vid 24 serpnia 1991 roku. (1991). [Transcript of the plenary session of the Verkhovna Rada of the Ukrainian SSR of August 24, 1991]. URL: <https://www.rada.gov.ua/meeting/stenogr/show/4595.html> [in Ukrainian].

Sud skasuvav ukaz pro prysvoiennia Stepanu Banderi zvannia Heroia Ukrainy. (2011). [The court annulled the decree awarding Stepan Bandera the title of Hero of Ukraine]. *BBC News Ukraine*. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/news/2011/01/110112_bandera_court_ob [in Ukrainian].

Ukraina ta Polshcha stvoryly forum dialohu istorykiv. (2015). [Ukraine and Poland created a forum for dialogue between historians]. *Yevropeiska pravda*. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2015/11/5/7040357> [in Ukrainian].

Ukaz Prezidenta. (2006). *Ukaz Prezidenta Ukrainy «Pro prysvoiennia Y. Shukhevychu zvannia Heroi Ukrainy»* [Decree of the President of Ukraine “On awarding Yu. Shukhevych the title of Hero of Ukraine”]. (vid 19 serpnia 2006 r. № 703/2009). URL: <https://www.president.gov.ua/documents/7032006-4723> [in Ukrainian].

Ukaz Prezidenta. (2009). *Ukaz Prezidenta Ukrainy «Pro rozsekrechennia, opryliudnennia ta vyvchennia arkhivnykh dokumentiv, poviazanykh z ukrainskym vyzvolnym rukhom, politychnymy represiiamy ta holodomamy v Ukraini»* [Decree of the President of Ukraine “On the declassification, publication and study of archival documents related to the Ukrainian liberation movement, political repressions and famines in Ukraine”] (vid 23 sichnia 2009 r. № 37/2009). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/37/2009#Text> [in Ukrainian].

Ukaz Prezidenta. (2010). *Ukaz Prezidenta Ukrainy «Pro prysvoiennia S. Banderi zvannia Heroi Ukrainy»* [Decree of the President of Ukraine “On awarding S. Bandera the title of Hero of Ukraine”]. (vid 20 sichnia 2010 r. № 46/2010). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/46/2010> [in Ukrainian].

Ukaz Prezidenta №169. (2015). *Ukaz Prezidenta Ukrainy «Pro zakhody z vidznachennia u 2015 rotsi 70-i richnytsi Peremohy nad natsyzmom u Yevropi ta 70-i richnytsi zavershennia Druhoi svitovoi viiny»* [Decree of the President of Ukraine “On measures to celebrate in 2015 the 70th anniversary of the Victory over Nazism in Europe and the 70th anniversary of the end of World War II”] (vid 24 bereznia 2015 r. № 169/2015). URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1692015-18657> [in Ukrainian].

Ukaz Prezidenta №69. (2015). *Ukaz Prezidenta Ukrainy «Pro vshanuvannia podvyhu uchasyntsi Revoliutsii hidnosti ta uvichnennia pamiati Heroiv Nebesnoi Sotni»* [Decree of the President of Ukraine “On honoring the feat of the participants of the Revolution of Dignity and perpetuating the memory of the Heroes of the Heavenly Hundred”] (vid 11 liutoho 2015 r. № 69/2015). URL: <https://www.president.gov.ua/documents/692015-1846> [in Ukrainian].

Ukaz Prezidenta. (2016). *Ukaz Prezidenta Ukrainy «Pro nadannia derzhavnomu zakladu «Memorialnyi kompleks Heroiv Nebesnoi Sotni – Muzei Revoliutsii hidnost» statusu*

natsionalnoho» [Decree of the President of Ukraine “On granting the state institution ‘Memorial Complex of the Heroes of the Heavenly Hundred - Museum of the Revolution of Dignity’ the status of national”] (vid 12 kvitnia 2016 r. № 138/2016). URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1382016-19905> [in Ukrainian].

Ukaz Prezydenta. (2019). *Ukaz Prezydenta Ukrainy «Pro Den pamiati zakhysnykiv Ukrainy, yaki zahynuly v borotbi za nezalezhnist, suverenitet i terytorialnu tsilisnist Ukrainy»* [Decree of the President of Ukraine “On the Day of Remembrance of the Defenders of Ukraine who died in the struggle for independence, sovereignty and territorial integrity of Ukraine”] (vid 23 serpnia 2019 r. № 621/2019). URL: <https://www.president.gov.ua/documents/6212019-29269> [in Ukrainian].

Universal. (1918). Universal Ukrainskoi Tsentralnoi Rady (IV) [Universal of the Ukrainian Central Rada (IV)]. *Verkhovna Rada Ukrainy*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/n0001300-18> [in Ukrainian].

Shevel, O. (2016). The Battle for Historical Memory in Postrevolutionary Ukraine. *Current History*, 115(783), 258–263 [in English].

Yushchenko zaklykaie veteraniv do prymyrennia. (2006). [Yushchenko calls on veterans to reconcile]. URL: <https://www.holosameryky.com/a/a-49-2006-05-08-voa7-86814457/218255.htm> [in Ukrainian].

Yanukovych: Holodomor nespravedlyvo vyznavaty henotsydom ukraintsiv. (2010). [Yanukovych: It is unfair to recognize the Holodomor as a genocide of Ukrainians]. *Radio Svoboda*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/2025786.html> [in Ukrainian].

Chabal, É., & Behrent, M. (2022). Between neo liberalism and the nation: France’s political landscape in 2022. *Modern and Contemporary France*, 30(4), 1–17 [in English].

Haliv, M., & Ohar, A. (2021). Transformations of culture/memory policy in modern Ukraine. *Skhidnoievropeyskyi Istorychnyi Visnyk – East European Historical Bulletin*, 19, 250–256. DOI: 10.24919/2519-058X.19.233819 [in English].

Haliv, M., & Sviontyk, O. (2023). Ukrainian historians on “historiographic front” of the Russian-Ukrainian war. *Skhidnoievropeyskyi Istorychnyi Visnyk – East European Historical Bulletin*, 28, 263–269. DOI: 10.24919/2519-058X.28.287563 [in English].

Hassett, D. (2023). Rupture and reconciliation: The neoliberal logics of Emmanuel Macron’s colonial memory policies. *Modern and Contemporary France*, 32(2), 31–53 [in English].

Zhurzhenko T. (2022). War and Memory in the Post-Soviet Space: Arming without Borders? Körber-Stiftung. URL: <https://koerber-stiftung.de/en/projects/ukraine-beyond/krieg-und-erinnerung-im-postsowjetischen-raum-bewaffnung-ohne-grenzen/> [in English].

Стаття надійшла до редакції 16 листопада 2024 р.

Стаття рекомендована до публікації 30.05.2025.